

Az utóbbi évtizedben a magyar politikai élet végletesen megosztottá vált. Ez persze közhely, meg az is, hogy a különböző politikai pártok mögött álló, illetve velük „éppen csak szimpatizáló” értelmiségi körök már-már alig vannak beszélő viszonyban egymással. A tartós és engesztelhetetlen szembenállás egyik sajnálatos következményeképpen szinte teljesen hiányzik az objektivitásra törekvés (és az ehhez kapcsolódó elméleti reflexió) az ellentétes oldal szellemi-intellektuális teljesítményének megítéléséig.

Az elv egyszerű: amiről nem beszélünk, az nincsen. Vagy ha nagyon muszáj valamit mondani, a valódi argumentációt leginkább a hitelrontás, a személyeskedés és az olcsó zsurnalizmus pótolja. Egy közeli példa: örömteli fejlemény, hogy a hatóságok erélyes fellépésének köszönhetően október elején végül is elmaradt a Budapestre hirdetett „fehér fajvédő” konferencia. Ugyanakkor nyugtalanító az a felszínes és hatásvadászó médiakampány, amely a nyár folyamán megelőzte és végigkísérte a kudarcba fulladt rendezvényt. Nem mintha a rasszizmus bármilyen változata védelmet érdemelne, de a tényszerűsége, a törekvés és az árnyalt értelmezés imperatívusza alól nem vonhatja ki magát senki büntetlenül.

Mit jelenthet az objektivitásra törekvés a fehér fajvédők esetében? Nem kétséges, hogy napjaink fajvédőinek érvelése régen túllépett a tisztán biológiai rasszizmuson. Néhány évvel ezelőtt az egyik francia szélsőjobboldali folyóiratban (Réflexir & Agir) François Bayard olyan tanulmányt közölt, amelynek vezérgondolata a fehér rassz fokozatos eltűnésének kérdéseire kapcsolódott. Bayard szerint, amíg 1900-ban a föld lakosságának még 20 százaléka tartozott a fehér rasszhoz, 2000-ben már csak 8 százaléka, és ez a szám előreláthatóan 2050-ben 5 százalék alá csökken. Bayard az ökológiai mozgalmakból jól ismert „biodiverzitás elvét” használja fel a „fehér rassz védelmére”. A fehér ember helyzete olyan lett a földön, mint a kihalás előtt élő állatfajoké: csakis különleges védelemnek és gondoskodásnak köszönhetően menekülhet meg a végleges eltűnéstől. Márpedig ha a sokféleség érték, miként a liberálisok és a multikulturalizmus elkötelezettjei mondják, akkor igenis érdeke a föld lakosságának, hogy ne vesszen el végleg ez az érdekes és értékes színter az emberi kultúrából, mondja a szerző. Bayard persze arról nem beszél, hogy a létszámbeli csökkenés ellenére a gazdasági, tudományos, politikai – és nem utolsósorban médiahatalom – továbbra is a fehér kisebbség kezében összpontosul. De még így sem lehet nem észrevenni a Bayard érveléstechnikájában megbúvó bizonyos fokú szellemességet, és azt a fejleményt, hogy a szélsőjobb teoretikusai nagyon is tanulékonyak: manapság argumentumaik jó részét éppen a liberális politikai korrektség és a multikulturalizmus eszméjéből kölcsönözik. S miként Stéphane François is észreveszi, a mai szélsőjobb eleve visszautasítja a rasszizmus vádját, ugyanis – s ezt egyre gyakrabban tapasztalhatjuk – maguk is inkább a „rasszizmus” kifejezéssel élnek a rasszizmus lejáratódott fogalma helyett. Ennek a nyelvi invenciónak az volna az értelme, hogy a rasszista megközelítés elsősorban nem a biológiai, sokkal inkább a szociokulturális, történelmi és vallási különbségekre teszi a hangsúlyt, és – elvben legalábbis – nem állít fel a priori értékangort a különböző rasszok között, továbbá inkább a leíró és nem az értékelő diskurzusokat részesíti előnyben. A finomabb analízis persze legtöbbször képes kimutatni, hogy a lényeg tekintve itt is nagyjából ugyanarról van szó, mint a hagyományos rasszista érvelés esetében, mindenestre az aprólékosabb elemző munkát mégsem lehet megspórolni, vagy legalábbis nem érdemes, mert hosszabb távon a struccpolitika kontraproduktív következményekkel jár.

Másik példa: az említett (és elmaradt) konferencia prominens részvevőjének jelentkezett Alekszandr Dugin, az Új Eurázsia-eszme világszerte ismert apostola, aki egyébként a Lomonoszov Egyetem Szociológia Fakultásának igazgatója. A médiából azt tudtuk meg róla, hogy egy ideig Putyin tanácsadója volt, továbbá hogy tavaly vendégül látta Vona Gábort és néhány magyar jobbkios politikust a Lomonoszov Egyetemen, illetve több újságban is közöltek róla fényképet, amint vállról indítható rakétával pózol. Mindez igaz, de hogy ugyanez az ember kilenc nyelven beszél, írt vagy negyven könyvet, amelyek közül egyre többet fordítanak angolra, németre, spanyolra, franciára stb. – erről szinte egyetlen szó sem esett. Legújabb munkája a Noomachia (Az ész háborúi) című öt kötetre tervezett megaesszé, amelyben vélhetően egyfajta szintézisét kívánja nyújtani a bizarr és kétségtelenül veszélyes geopolitikai, kultúrfilozófiai és vallásfilozófia nézeteinek. Lehet róla nem tudomást venni, csak éppen nem érdemes.

Másrészt arról sem szabad elfeledkezni, hogy a magukat liberálisnak definiáló értelmiségiek is gyakran fogalmaznak meg olyan teóriákat, amelyekben egy sor rasszista (vagy legalábbis rasszista-gyanús) tézis lelhető fel. Néhány évvel ezelőtt az Élet és Irodalomban jelent meg a jól ismert magyar politikus és gazdasági szakember, Bokros Lajos írása, amely a „klímaelméleti rasszizmus” tézisére épült. Ennek az elképzelésnek nagy hagyománya van, Arisztoteléstől Montesquieu-ig sokan gondolták, hogy az éghajlat és a klimatikus viszonyok jelentősen befolyásolják az emberek jellemét, erkölcsét és teljesítményképességét. A 20. század szociológiájának klasszikusainál is fellelhetők olykor efféle gondolatok, de a klímaelméletre hivatkozás ma már csak a szélsőjobb köreiben jelenik meg normál érvelési módként (illetve újabban az újkonzervatív és neoliberalis közgazdász guruk között is legitim érvelésnek számít). A tanulmány két nagy halmazra osztotta korunk Európájának (!) lakosságát. E szerint vannak a szorgalmas (és jórészt protestáns) északi népek, elsősorban a germánok, akik magas munkakultúrával, hatékony ökonómiai racionalitással rendelkeznek, továbbá innovatívak, elsősorban önjelükre támaszkodnak, és nem „mindent az államtól várnak”. Velük ellentétben Európa déli részének népei (a mediterrán államok és a balkáni országok tartoznak ebbe a kategóriába, illetve immáron mi, magyarok is) habitusukat tekintve éppen ellenkezően: rossz a munkakultúrájuk, a lakosság tetemes része, ha tehetné, egész nap csak a kávézóban ücsörögne, illetve sziesztazással töltené a délutánokat. A déliek adót persze alig akarnak fizetni, s mindeközben az

államtól a nagyvonalú támogatások egész sorát várják el stb. „A déli országokban többet süt a nap, derűsebben látszik a jelen és a jövő: az emberek a jelenben élnek, kevésbé gondolnak a saját jövőjükre, az utánuk következő nemzedékekre pedig csakis család, nem pedig nemzeti szinten.” Velük ellentétben az északi népek a racionális aktorok közé számítanak a szerző szemében, ugyanis: „Ezektől a népektől és politikai osztályuk zömétől kulturálisan idegen a fiskális populizmus.” Számomra az volt a legmegdöbbentőbb, hogy ez az írás semmilyen reakciót nem váltott ki az olvasókból, noha a balliberálisnak nevezett értelmiségiek kedvelt kulturális lapjában jelent meg. Az efféle érveléssel szembeni ellenérzéseim tehát nem mai keletűek. Amikor jó húsz évvel ezelőtt először olvastam Albert Camus A lázadó ember című könyvét, valahogy nem volt kedvemre egyik végső következtetése, amely egyébként pontosan a fordítottja az iménti „elméletnek”. Camus a természetes ösztönök által vezérelt mediterrán népek spontán anarchizmusát és a hideg, északi forradalmárok totalitárius észjárását állította szembe. „Az I. Internacionálé története, melynek során a német szocializmus szüntelenül a franciák, spanyolok és olaszok anarchista gondolkodása ellen küzd, a német ideológia és a mediterrán szellem küzdelmének története. A közösség az állammal szemben, a konkrét társadalom az abszolutisztikus társadalommal szemben, az átgondolt szabadság a racionális zsarnoksággal szemben, az altruista individualizmus a tömegek gyarmatosításával szemben – ezek olyan ellentétek, melyek mérték és mértéktelenség szembeállítását juttatják újból kifejezésre, s az ókortól fogva ez a szembeállítás élte a nyugati világot.” Camus-nek persze ott és akkor volt oka nem kedvelni a németeket. A könyv írása idején éppen német katonák dúlták fel hazáját, hallgatásra és szolgaságra vagy éppen elvtelen kollaborációra kényszerítve a franciák többségét. Mint ahogyan alig száz évvel korábban egy másik francia író, Jules Verne hangnemváltásának is jó oka volt az oppozíciógyártásra. Mert amíg a Nemo kapitány és az Utazás a Föld középpontja felé című regényeiben még szimpátiával ír a németekről, addig a vesztes porosz–francia háborút követően írt, A bégum ötszáz milliója című regényének voltaképpen a germano-fóbia a tengelye. Ha Camus vagy Veme esetében találunk is mentő körülményeket, ugyan mi magyarázza a ma pacifikálnak tekinthető Európában az olyan észjárást, amely értékes és kevésbé értékes népekre és kultúrákra osztja a földrészt lakóit?

S mindezt egy liberális közgazdász állítja! Példáimmal nem próbálom felmenteni a szélsőjobb egyre szofisztikáltabb rasszizmusát és kirekesztő észjárását, mondván: a másik oldal sem különb, mindössze arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy az elfogultságra való hajlam nem egyetlen szellemi/politikai irányzat sajátja – potenciálisan ott rejtőzik talán mindnyájukban.

A szélsőjobb identitáskonstrukcióinak értelmezése kapcsán még az eddig említettek túl is jelentkeznek olyan nehézségek, amelyek korrekt megoldása szinte lehetetlen feladat. A valódi tudományos teljesítmények, illetve a fél- vagy áltudományos, esetleg a teljes sarlatánság körébe tartozó szerzők és művek megkülönböztettségéről (vagy inkább megkülönböztetlenségéről) van szó. A felvilágosodás előtti, tehát a modern intézményesített tudományos élet létrejöttét megelőző korok esetében könnyen belátható, hogy szinte reménytelen vállalkozás az ilyen különbségtétel következetes érvényesítése. Mert Platón, Hérodotosz, Szicíliai Diodórosz, Sztrabón munkáit, vagy éppen a VI. században élt bizánci utazó és földrajztudós, Koszmasz Indikopleusztész Keresztény topográfia című könyvét a tudományos művek közé szokás sorolni, még akkor is, ha elmélyült filológiai és történelemtudományi ismeretek szükségesek ahhoz, hogy – legalább nagy vonalakban – meg lehessen különböztetni bennük a valóságot és a fikciót. De Tommaso Campanella, Francis Bacon és a tizenhetedik században élt svéd anatómus és polihisztor, Olof Rudbeck munkái is tudományosak, noha egy sor utópisztikus elemmel terheltek. A tizenkilencedik századtól kezdődően, azaz a modern tudomány, modern irodalom és legfőképpen a modern nemzetállamok létrejöttét kísérő nacionalizmus, illetve a nacionalizmust egyre gyakrabban biológiai, etnográfiai és mitológiai elemekkel ötvöző rasszizmus megszületése óta már korántsem olyan egyszerű a helyzet, mint korábban volt. Az a széles körben elfogadott álláspont, hogy Alfred Rosenberg A huszadik század mítosza vagy Hermann Wirth Der heilige Urschrift der Menschheit című könyvei legfeljebb kortörténeti adalékok a náci ideológia elemzéséhez, de semmiképpen sem tekinthetők tudományos munkának, akceptálható. De még itt is további pontosítások vagy magyarázkodások szükségesek. Mert például Georges Dumézil a világon mindenütt a huszadik század elsőrangú mítoszkutatójának számít, a múlt század nyolcvanas éveiben magyarul is megjelent egy komoly válogatás a hatalmas mítoszelméleti trilógiájából, pedig jó tudni, hogy a francia új jobboldal a „nordicizmus” eszmeiségének fő képviselőjét látja benne. Tanítványa, Jean Haudry, aki az egyik lyoni egyetem professzoraként, illetve dékánjaként tevékenykedett hosszú ideig, már személyében és munkáiban egyaránt elkötelezte magát a francia szélsőjobb mellett. Munkáiban az indoeurópai felsőbbrendűség eszméit népszerűsíti, amelyek némelyike a legismertebb francia kiadónál jelenik meg. Éppen ezért, a félreértések elkerülése kedvéért, Stéphane François, francia „szélsőjobb-kutató” egyik könyvének bibliográfiáját szellemesen két részre osztja. A szélsőjobb teoretikusai a „Források” címszó alatt szerepelnek, míg a normál-tudomány képviselőinek könyvei a „Tudományos bibliográfia” címszó alatt találhatók. Így Dumézil mint tudományos szerző, de egyik tanítványa, Jean Haudry már a források között jelenik meg. Ha mindezt a magyar viszonyokra próbálnám alkalmazni, akkor például László András munkáinak a források közé kellene kerülni, míg az utóbbi időben az akadémiai tudományosság által lassan elfogadott Hamvas Béla az igazi tudósok között szerepelhetne. Csakhogy én nem élek ilyen megoldással. Szerintem magából a szövegből kell kiderülnie, mely nézetek azok (még ha sok szempontból vitathatóak is), amelyek belül maradnak a „józan ész és a racionális megvitathatóság határain”, illetve mely álláspontok állnak szemben az európai (keresztény) humanizmus és a felvilágosodás alapértékeivel.